

MED SCILO IN KARIBDO

SVETLE IN TEMNE STRANI IZOBRAŽEVANJA ZA SOCIALNO DELO NA AKADEMskem PODROČJU V ITALIJI

Staro reklo »med Scilo in Karibdo« se nanaša na grški mit o dveh pošastih, ki prežita vsaka na svoji strani Messinskega preliva. Scila (Scylla) in Karibda (Charybdis) sta si tako blizu, da se bodo mornarji, ki bi se radi izognili Karibdi, preveč približali Scili, in obrnjeno. Nekaj podobnega izraža tudi angleški pogovorni izraz: »med skalo in trdo steno«. Ta metaforični izraz je še posebej uporaben za interpretacijo položaja, v katerem je danes izobraževanje za socialno delo v Italiji.

V prispevku bom razpravljala o nasprotujočih si učinkih poskusa, da bi izobraževanje za socialno delo v Italiji prešlo na akademsko raven, in primerjala te učinke z zahtevami bolonjskega procesa in stanjem v Evropi.

KRATKA ZGODOVINA

Začetki socialnega dela v Italiji segajo na konec druge svetovne vojne, ko so se številne, tako laične kot katoliške organizacije odločile ustanoviti šole, v katerih bi usposabljali socialne delavke in delavce v imenu demokracije in z namenom rekonstruirati državo. Takoj se je razvila žgoča razprava o tem, katera institucija naj bi gostila izobraževanje za socialno delo. Mnogim pobudnikom se je zdelo, da akademski okvir univerz ne more zagotoviti

strokovnega usposabljanja; to je bil tudi razlog, da je izobraževanje ostalo izključno v zasebnem sektorju (Bernocchi Nisi 1984).

Številni učitelji in učiteljice iz različnih disciplin (pravo, medicina, humanistika in družboslovje) so izhajali z univerz, z izjemo učiteljic in učiteljev socialnega dela, ki sta jih označevali velika motivacija in akulturacija in so se usposabljali pri ameriških strokovnjakih.

Odločitev, da bo izobraževanje potekalo v zasebnem sektorju, je omogočila strokovno pripravo in učne načrte, usmerjene k razvijanju spretnosti in kompetenc, ter močno povezovalje z javnimi organizacijami. Hkrati pa je imela tudi negativne posledice: naziv socialni delavec (v italijanščini: *assistente sociale*) ni mogel postati pravno priznan, pomenila pa je tudi precejšnjo raznovrstnost – po vsebini in standardih – predavanj po Italiji.

Zaradi dobrih odnosov med nekaterimi akademiki in zasebnimi šolami, na katerih so akademiki predavali, se je v šestdesetih letih sedem univerz odločilo vključiti v svoj program izobraževanje za socialno delo z vodilom »šole z usmerjenim programom« (*scuole dirette a fini speciali*); trajalo je tri leta in se končalo z diplomom iz socialnega dela. Da bi oblikovali nov univerzitetni dodiplomski študij, je bilo v skladu z italijansko zakonodajo treba predstaviti in predlagati zakon, ki bi ga potrdili obe veji parlamenta. Takšni poskusi so se dogajali že tudi v prvem desetletju izobraževanja za socialno delo, vendar brez uspeha, tudi zato, ker so bile v tistem času vlade kratkotrajne – in vsaka vlada je spremenila postopke, zato se jih je bilo treba lotiti vedno znova.

Priložnost, ki se je pokazala na področju sodelovanja s specifičnimi univerzami in organizacijami navedenega tipa izobraževanja, je bila torej tudi edina možnost za vstop v akademsko sfero. Prvo takšno sodelovanje, katerega posledica je bila ustanovitev šole za socialno delo, je bilo v Sieni leta 1965. Šole za socialno so potem ustanovili še v Rimu (leta 1966), Parmi in Firencah (leta 1969), Perugii in Pisi (leta 1970). Struktura šole je bila zelo podobna tisti v zasebnih šolah: izbor določenega števila študentov in študentk, socialnodelavski predmeti, ki so jih

učili učitelji in učiteljice iz specifičnih disciplin z letno obnovljivimi pogodbami, in velik del ur namenjen delu v praksi (študente in študentke so spremljali mentorji). Šele v osemdesetih, ko se je v Italiji zgodila splošna prevetritev izobraževalnih politik v povezavi z diplomami in specializiranimi šolami na različnih univerzah, je postalo socialno delo regulirano tudi na državni ravni in edina pot do poklica socialnega delavca je postala izobrazba na univerzi. Odlok (št. 162 z dne 10. 3. 1982) je definiral, kako naj bo organizirano izobraževanje za socialno delo, prepoznal je »šole z usmerjenim programom« kot najprimernejši kontekst za izobraževanje socialnih delavcev in utemeljil, da je pridobitev univerzitetne diplome prvi pogoj za zaposlitev socialnega delavca v socialnem sektorju.

Tako je socialno delo prvič postalo legitimno in legalno-pravno priznано; predavanja na univerzi so postala prepoznana kot edina izobraževalna pot za socialne delavce in delavke na vseh italijanskih univerzah.

V tem obdobju so številne univerze uvedle učne programe za socialno delo, pogosto z uporabo izkušenj, kompetenc in včasih celo osebnih virov zaposlenih na zasebnih šolah (tistih, ki so veljale za kakovostne), ki so se še tri leta integrirale v univerze.

Z odlokom z dne 30. 4. 1985 je bil določen enotni učni načrt za vse programe socialnega dela v Italiji. Določal je tudi nekatere osrednje elemente profesionalizacije:

- načela in osnove socialnega dela (na letni ravni),
- metode in tehnike socialnega dela (na triletni ravni),
- načrtovanje, administracija in organizacija socialnih storitev (na dvoletni ravni),
- raziskovanje za socialno delo (na dvoletni ravni),
- socialna politika (na letni ravni).

Vede, kot so pravo, sociologija, psihologija, so bile prepoznane kot osnova za izobraževanje, ki je bilo zastavljeno kot večdisciplinarno.

Primerjava učnih načrtov na vseh sedmih univerzah in številnih zasebnih šolah pokaže, da je predmetna podoba trenutnih programov veliko siromašnejša od prej navedenega načrta.

Največje spremembe pri poenotenju so se zgodile na področju metod in tehnik (predmeti, ki potekajo vsa tri leta izobraževanja), dela s posamezniki in skupinami, skupnostne skrbi (v številnih šolah je vse to zajeto v sedmih enoletnih programih), predmet etika v socialnem delu pa je bil ukinjen. V številnih primerih se je tudi število ur, namenjeno praktičnemu usposabljanju, zmanjšalo.

Nova preobrazba »šol z usmerjenim programom« v »diplomski program iz socialnega dela« (odlok z dne 20. 7. 1993) je dodelila univerzam več avtonomije pri organiziranju učnih načrtov in prepoznala različna področja izobraževanja, ki morajo biti v ravnovesju.

To je pomenilo novo zmanjšanje števila ur predmetov socialnega dela, vezanih na področje obče sociologije. Socialno delo samo ni bilo prepoznano kot avtonomna disciplina in sociologi, ki so pokrivali predmete obče sociologije, so lahko učili tudi socialno delo, ne da bi za to potrebovali posebne izkušnje s področja socialnega dela.

Položaj učiteljev in učiteljic predmetov socialnega dela v tem času je bil kritičen. Pogodbene obveznosti učiteljev socialnega dela na univerzah so določale število delovnih ur, ki je bilo enako številu ur predavanj, vanje pa so bile vključene tudi vse druge obveznosti, ki jih imajo pedagoški delavci na univerzah (izpiti, mentorstvo pri pisanju nalog, sestanki). Plačilo za delo je bilo smešno majhno (moja osebna izkušnja z Univerze v Parmi je bila, da sem številna leta za 60 ur poučevanja prejela 100 evrov na leto, čeprav je moje delo vključevalo tudi vse druge obveznosti do študentov ipd.), učitelji in učiteljice nikoli niso bili sprejeti kot del kolektiva, nobene možnosti ni bilo za to, da bi lahko kandidirali za raziskovalna sredstva pri razpisih ministrstva ipd. Učitelji in učiteljice so morali hkrati opravljati še eno plačano delo, da bi lahko preživeli, to pa je zelo omejevalo čas, ki bi ga lahko posvetili nadaljnjemu študiju in objavam – akademskemu napredovanju in vključevanju v akademsko skupnost.

Vse to je v zanimivem nasprotju s takratnim položajem v Španiji. Tam je bilo socialno delo v procesu akademizacije prepoznano kot

posebna disciplina. Na univerzi so zaposlovali učiteljice in učitelje iz zasebnih šol ter jim ponujali možnost, da v desetih letih pridobijo diplome in doktorate – da lahko ustvarjajo »akademsko« kariero. V Italiji ni bilo podobnih zagotovil za učitelje in učiteljice, ki so poučevali še v prejšnjem sistemu; niso imeli možnosti, da bi enakopravno kandidirali za profesorska mesta na univerzi.

Kljub vsem tem »sencam«, ki so padle na proces akademizacije v Italiji, pa je bilo tudi nekaj svetlih točk. Neposredna posledica izobraževanja za socialno delo na univerzah je bila ustanovitev registra strokovnih delavcev leta 1993, nekaj let pozneje pa je nastal tudi deontološki kodeks (Campanini v Campanini, Frost 2004).

Še ena pomembna posledica pa je bila udeležnost v evropeizaciji. Zaradi akreditacije izobraževanja za socialno delo na univerzah lahko učiteljice, učitelji in študentke, študenti sodelujejo pri priložnostih, ki jih ponuja program Erasmus Socrates (Campanini 2007).

Leta 1994 so na univerzi v Trstu ustanovili posebni doktorski program »sociologija, teorija in metodologija socialnega dela«. Nanj se lahko vpišejo socialni delavci in delavke, ki imajo diplome iz sorodnih ved. Številni od tistih, ki so se vpisali na program, so tudi učitelji in učiteljice socialnega dela – dobro priložnost za to, da končno postanejo del univerzitetne skupnosti na bolj strukturiran način.

Ta program je skupaj z iniciativo za ustanovitev eksperimentalnega četrtega letnika na univerzi v Trstu, ki bi omogočil pridobitev izobrazbe, potrebne za vpis na doktorski program, spodbudil več kot 5000 socialnih delavcev in delavk iz vse Italije, da nadaljujejo akademsko izobraževanje (Campanini 2001), in pomeni pomemben korak k vzpostavitvi vseh ravni izobraževanja o socialnem delu.

IZOBRAŽEVANJE ZA SOCIALNO DELO DANES

V skladu z načeli Bolonjske deklaracije, ki so jo v Bologni leta 1999 podpisali ministri Evropske unije za visoko šolstvo, je bila v Italiji

sprejeta nacionalna reforma visokega šolstva. Po njej poteka izobraževanje na univerzitetnih fakultetah na dveh ravneh visokošolskega dodiplomskega izobraževanja.

Na področju socialnega dela obstajata v Italiji diploma, imenovana »vede socialnega dela«, in magistrska diploma, imenovana »načrtovanje in menedžment v politiki in socialnih službah«. V šolskem letu 2008/2009 je v Italiji obstajalo: 41 diplomskih programov (prve stopnje), 37 magistrskih programov (druge stopnje) in samo 5 doktorskih programov namenjenih socialnim delavkam in delavcem (Trst, Rim, Milano Bicocca, Sassari, Trento). Obstoj vseh treh ravni izobraževanja za socialno delo je zagotovo uspeh, ki je najverjetneje posledica akademizacije.

Še vedno pa je velik problem na področju poučevanja socialnega dela: do zdaj je bilo zelo malo profesorskih mest namenjenih profesorici in profesorjem socialnega dela. Prav zdaj na različnih italijanskih univerzah obstajajo tale mesta: eno mesto rednega profesorja (Lorenz 2006), tri mesta izrednih profesorjev in osem mest raziskovalcev, ki prihajajo iz socialnega dela – po načelu standardov izobraževanja, ki jih je potrdila Mednarodna zveza šol za socialno delo (IASSW) in jih zahteva Mednarodna federacija socialnih delavcev in delavk (IFSW). Kot je bilo prikazano v prvem delu prispevka, je zgodovinsko položaj takšen, da večino predmetov s področja socialnega dela poučujejo učitelji in učiteljice s polovično zaposlitvijo, zato za svoje delo prejemajo slabo plačilo in se ne morejo posvetiti razvijanju strokovnega znanja in vključevati v raziskovalno dejavnost.

Drug problem je, da je italijanski parlament takoj po podpisu Bolognske deklaracije (že leta 2000) sprožil strukturne spremembe, ki jih zahteva bolonjski proces, torej vzpostavitev treh ravni (diplomske, magistrske, doktorske), vendar se metodologija in filozofija izobraževanja nista ob tem niti malo spremenili.

Struktura učnih načrtov socialnega dela je tako kot za vse druge vede določena na državni ravni, vendar nanjo močno vplivajo akademski lobiji. Kljub usmerjenosti, ki jo utemeljuje register strokovnih delavcev, kljub Zvezi ita-

lijanskih učiteljev in učiteljic socialnega dela (AIDOSS) in intervenciji Evropskega združenja šol za socialno delo (EASSW) so rezultati na področju učnih načrtov socialnega dela zelo nezadovoljivi. Od 180 kreditnih točk, potrebnih za pridobitev diplome na prvi stopnji, navodila pristojnega ministrstva zahtevajo le 15 kreditnih točk s področja socialnega dela in 18 kreditnih točk za praktično usposabljanje (študentska praksa)! Številne univerze se sprijaznijo s tem minimumom, saj nimajo dovolj učiteljev socialnega dela, pač posledica akademske politike, ki je usmerjena v razpisovanje profesorskih mest za sociologe namesto za socialne delavce.

Čeprav je bolonjski proces usmerjen v ustvarjanje učnih načrtov v smeri pridobivanja kompetenc in poudarja učne izide, povezave med pridobljeno diplomom in zaposlitvijo na področju socialnega dela skoraj ni: na študij je sprejetih preveč študentov, zato jih je nemogoče organizirati v skupine in izvajati bolj individualni učni proces. Izobraževanje je organizirano na zelo tradicionalen način, saj različne vede stojijo ena ob drugi, namesto, da bi se povezovala – študenti in študentke težko povezujejo prispevke različnih ved. Italijanske univerze so bolj usmerjene v razvijanje teoretske analize in znanja ter v pripravlanje študentov za pridobitev diplome, ne pa v pripravlanje za poklic. Metode poučevanja pogosto temeljijo na enostranski komunikaciji, na odnosu do znanja, ki večinoma temelji na prenosu vsebine (Quaglino 1985). To dobro ponazarjajo že predavalnice: mize in stoli so pritrjeni na tla v vrstah! Učni proces temelji na prenosu učnih vsebin, ne pa na študentih, kot predlaga evropska metodologija tuning, ki je namenjena razumevanju in usklajevanju kurikulov po Evropi.

Položaj je zelo nezadovoljiv, a so seveda tudi nekatere izjeme, vendar je tudi zaradi ekonomske krize, ki je prizadela tudi univerze, redke primere odličnosti vedno težje ohranjati.

POLOŽAJ, V KATEREM JE SOCIALNO DELO KOT VEDA

Lahko bi trdili, da so bili narejeni nekateri premiki k prepoznanju socialnega dela kot

vede. So posledica sodelovanja med učitelji in učiteljicami, ki so ustanovili Italijansko zvezo učiteljev socialnega dela (AIDOSS). Ti premiki vključujejo delo, ki izhaja iz prizadevanj za poenotenje metod socialnega dela (srečanje v Sieni l. 1983), uporabo drugih ved za ustvarjanje teoretskih modelov (Verona 1985), koncept usposabljanja kot del izobraževalnega procesa in raziskovanje odnosa med teorijo in prakso (srečanja v Trstu l. 1985 in Benetkah l. 1987), in teme, ki se nanašajo na socialno delo kot poklic in vedo, kot tudi izobraževanje v univerzitetnem kontekstu (Rim 1996). Te teoretične razprave so spodbudili pomembnejši prispevki, ki so, ko so bili objavljeni, postali referenčne točke v evoluciji socialnega dela v Italiji. Primerjave z drugimi vedami so postale vse pogostejše (Bianchi *et al.* 1983), posebej s sociologijo. Ta odnos med vedami bi, ko je premagan vzajemni odpor in strah pred kolonizacijo, lahko utemeljil avtonomijo socialnega dela kot verodostojne vede (Campanini 1999, Gui 1999).

Zadnji korak k utemeljitvi socialnega dela kot akademske discipline pa je bila objava slovarja v letu 2005. Slovar, katerega urednica je Maria Dal Pra Ponticelli, obsega 141 gesel, ki jih je pripravilo 130 avtorjev. Slovarje rezultat skupnih prizadevanj profesorjev, strokovnjakov in strokovnih delavcev iz različnih generacij in delov Italije. Čeprav je posvečen socialnemu delu, so prispevke zanj napisali tudi avtorji iz drugih ved (sociologija, psihologija, politologija). To je pripomoglo k obogatitvi in boljšemu definiranju socialnega dela kot vede; v njem različni dogodki, ideje in načrti orisujejo preteklost, sedanjost in prihodnost socialnega dela.

Na tem mestu lahko potrdimo, da ima socialno delo posebno teoretsko ozadje; ključno je, da je znotraj akademske sfere prepoznano kot avtonomna disciplina in da se oblikujejo delovna mesta za redne profesorje in raziskovalce iz socialnega dela, saj bi to okrepilo strukturo in specifično izobraževanja o socialnem delu. Ta vidik je tudi tesno povezan s potrebo po razvijanju raziskovanja v socialnem delu. Raziskovanje zahteva čas in finančna sredstva: raziskav ni mogoče dobro opravljati,

če so omejene le na prosti čas in priložnostna sredstva. Prav tu je mogoče opaziti popolno zaostajanje Italije v primerjavi npr. s standardi v severni Evropi, kajti tam je razprava o raziskovanju v socialnem delu in za socialno delo na še posebej visoki ravni in v akademski sferi poteka že dolgo. Prvi korak je bil v Italiji narejen, ko so štirje timi z univerz v različnih italijanskih regijah s pomočjo sredstev, ki jih je zagotovilo ministrstvo, pripravili celovito raziskavo položaja, v katerem je poklic socialnega delavca (Facchini).

Drug pomemben vidik, ki ga je omogočil proces akademizacije, je razvijanje širših, trdnejših in bolj sistematičnih povezav na evropski ravni. Številne pobude znotraj programa Socrates Erasmus (npr. tematska mreža EUSW) so pripomogle k spoznanju, da se mora socialno delo kot veda ustaliti na evropski ravni. Vsaka država ima seveda svoje posebne značilnosti, vendar je mogoče prepoznati skupno osnovo. Kot so potrdila medsebojna povezovanja, lahko odkrivanje skupnih vidikov, osnovnih razsežnosti, vzpostavljanje obče teorije socialnega dela (vsaj v njenem jedru) na evropski ravni pripomorejo k boljši vidnosti discipline in bolj artikulirani strukturi, kajti skupno referenčno točko lahko najdemo celo za razlike.

Ker je zdaj položaj v znamenju učinkov ekonomske krize, procesov globalizacije in sprememb v posameznih državah, ki so posledica krčenja blaginjskih politik, je izobraževalni sistem pred izzivom: socialne delavke in delavce mora pripraviti na to, da bodo te pojave lahko razumeli in ravnali z njimi.

Trdno navezovanje na teoretske okvire je zelo pomembno in univerza lahko ponudi priložnost za krepitev dialoga med različnimi disciplinami, da bi tako lahko boljše razumeli kompleksnost naše družbe. Hkrati pa proces akademizacije, kot pravi Lorenz (2006: 55), pomeni tveganje za

zmanjševanje strokovne ravni izobraževanja, saj ga izpostavi le akademskim merilom kakovosti, še pomembneje pa je, da gre za akademska merila, ki jih večinoma ne določa »domača disciplina«.

Prav to se je zgodilo v Italiji. Jasno je, da nočemo, da bi nas zaneslo proti Scili, vendar se hkrati že tudi bojujemo z nevarnostmi Karibde. Želimo si, da bi lahko z jadrni socialnega dela zapluli v mirnejše vode.

Annamaria Campanini

Prevedla: Ana Marija Sobočan

VIRI

- BERNOCCHI NISI, R. (1984), *Le Scuole di Servizio Sociale in Italia: Aspetti e momenti della loro storia*. Padova: Fondazione Zancan.
- BIANCHI E., DAL PRA PONTICELLI M., DE SANDRE I., GIUS E., 1983, *Servizio sociale, sociologia, psicologia: Ripresa critica di un dibattito teorico*. Padova: Fondazione Zancan.
- CAMPANINI, A. (1999), *Servizio sociale e sociologia. Storia di un dialogo*. Trst: Lint.
- (2001), *L'esperienza di Trieste. Rapporto sulla situazione del servizio sociale*, 1° rapporto. Rim: EISS.
- (2007), *Europeanization process in Italian social work education. Social Work & Society*, 5. [Http://www.socwork.net/2007/festschrift/esw/campanini](http://www.socwork.net/2007/festschrift/esw/campanini) (17. 1. 2010).
- CAMPANINI, A. FROST. E. (ur.) (2004), *European Social Work- Commonalities and differences*. Rim: Carocci.
- DAL PRA PONTICELLI, M. (ur.) (2005), *Dizionario di Servizio Sociale*. Rim: Carocci.
- FACCHINI, C. (2010). *Tra impegno e professione. Gli assistenti sociali come soggetti del welfare*. Bologna: Il Mulino.
- GUI, L. (1999), *Servizio sociale fra teoria e pratica*. Trst: Lint.
- LORENZ, W. (2006), *Education for the social professions*. V: Lyons, K., Lawrence S. (ur.), *Social work in Europe: Educating for Change*. Birmingham: Venture Press.
- QUAGLINO, G. P. (1985), *Fare formazione*. Bologna: Il Mulino.